

6 պատմիչներն քաղելով հաւաքած ենք, որք են Հ. Մկրտիչ Կալոնեան, Հ. Պօղոս Տէվրիշեան, Հ. Յովակիմ Սալանթեան, Հ. Բարսեղ Տարսուռեան, Հ. Ռափայէլ Թուփայեան եւ Հ. Գրիգոր Նիփոն Ներսէսեան (Գիւան Անտ. Միաբ. յՈրթաբայ Կ. Պոլսոյ Կարգ Ա. Տուփ 26) ի մասնաւորի վերջին երկուքն պատմութիւններն օր իրենց յիշած գէպերուն ժամանակակից եւ հիմնագրաց աշակերտներն են, որով իրենց խօսքը իրաւամբ կը սկսին ըսելով «պատմեցուք զոր ինչ տեսաք աչք մերովք եւ ականջօք մերովք լուաք»։ Ասոնց ամէնքն ալ Միաբանութեան հիմնարկութենէն սկսելով մինչեւ իրենց ժամանակը կը բերեն իրենց պատմութիւնը, եւ ամէնքն ալ համաձայն կերպով Անտոնեան Միաբանութեան հիմնադիրները Մուրատեան չորս եղբայրները կը ներկայացընեն եւ քրէյմայ վանքն ալ անոցմէ շինուած։ Հանգերիձ այսու մեր Գեր. հեղինակին հաւատարմօք չեն երեւնար անոնց վկայութիւններն, որով կը փութանք նախկին հրատարակած փաստերնու վրայ հետեւեալներն եւս աւելցնել նշոյնութեամբ, որոնց առաջինն է Մուրատեանց աղերսագիրը ուղղեալ առ Կղզմէս ՃԱ. Քահանայապետ, իսկ երկրորդը յսնուն Մուրատեանց գրուած մուրճակ մը, որոնք խորհրդն լուսման համար բաւական են առանց կարօտելու ուրիշ ո՞ր եւ է ապացոյցի։

Երեւելի Հայր։

Ի մէջ ամենայն բարեգործութեանց որք են ի սուրբ կաթողիկէ Հաւատն մեր, պարտիմք զայն պահել, եւ խորհել, եւ պատուել այսինքն ուր անուանի զանուն Տեառն։ Ուստի նախ քան զամենայն խորհիմք եւ աղաչեմք զհայցուածս մեր ի Քրիստոսէ, ոչ այլ ուրեք, այլ միայն ի տան իւր որ է սուրբ մայր Եկեղեցին։ Այսպէս Հայր Երանելի եւ փոխանորդ Յիսուսի Քրիստոսի, նախ կամօքն Աստուծոյ եւ սուրբ Աշոթի Սրբութեանդ ֆոյ, մեր ի ներքոյ գրեալք հալալ եղաւորս, որք եմք ի քաղաքէն Հայաբաւոյ, յազգէն Հայոց, ուղղափառք, եւ հնազանդք սուրբ Եկեղեցւոյն Հռովմայ, լատ ամենայնի խորհեցիմք ի մէջ մեր թէ լաւ է ի փառս Քրիստոսի շինել զմէ տաճար, կամ մին փոքրն աւանդատ¹ վասն մեր ուղղափառ Հայոց Ազգին,

զի անդ ընդհանցն անպատաւորք Քահանայք ի Հայոց Ազգէն, այսինքն նախ աղօթեցանք վասն պահպանութեան սուրբոյ Հաւատոյն Հռովմայ Եկեղեցւոյն, եւ ապա վասն Քոյոյ Սրբութեանդ։ Այսպէս Հայր Երանելի, մեր միտքն այս է որ այս վերոյ ասացեալ անապատն մեր մեր խաւրով ի փառս Քրիստոսի շինենք ի լեւոնն իրաւնու, զոր Փռանկերէն կոչի Մանթէ իրանո. Է երկիրն Մառուի իշխանին, որ է ուղղափառ Քրիստոնեայ, մեր աղաչեցիմք զնա վասն այս բարեգործութեան, որ նա շնորհէ մեզի զմէ տեղ ի լեւոնն իրանոյ. արգ վերոյ ասացեալ իշխանն ուխտեաց յօտար կամով ի փառս Քրիստոսի եւ սուրբոյ Հաւատոյն շնորհել մեզ զմէ տեղ։ Ուստի Հայր Երանելի, նախ մեր խնդրքն այսօրիկ են ի Սրբութենէ քումմէ, զի շնորհես մեզ զսուրբ զօրհնութիւն ֆոյ, եւ ապա զհրաման շինելոյ զայն անապատն, քանզի դու ես զլուս երեւելի սուրբոյ Եկեղեցւոյն Հռովմայ։

Եւ վասն սիրոյն Քրիստոսի խնդրեմք ի Երանութենէ քումմէ զի շնորհես գրել զմէ թուղթ անձնաւորական առ ի իշխանն Մառունոց եւ նոցա Պատրիարքին յաղագս վերոյ ասացեալ բարեգործութեան, այսինքն նոքա եւս զԻւրին շնորհեն մեզ զայն տեղն անապատն ի հերութենէ իրանոց. քանզի առաւել հարկ է մեզ այս անձնաւորական թուղթն եւ հրամանն Երանութեանդ ֆոյոյ։ Դարձեալ զայլ միւս անապատ հարկաւոր բանն, պարտի Գրիգորն Դոմինիկեան յազգէն Հայոց ի գաւառնն նախ իջեւանոյ ի գիւղն Ճախբոյ, նա Երանութեանդ ֆոյ պատմեցէ, զի նա տեղս էր եւ իմացաւ, եւ ապա եկաւ ի սուրբ քաղաքն Հռովմայ սակա իւրոյ հարկաւորութեան։

Խոնարհութեամբ համարեմք զսուրբ զոտս ֆոյ Երանութեան։

Անարժան ծառայք Մուրատի որդեք Աբրահամ, Յօհաննէս, Մինաս եւ Յակօբ։ Գրեցաւ ի քաղաքն Հալաբ Էւոսայիտէ մահլէն Թիմէ Փրկչին ՌՅԺԸ։

Նպատակ գրութեանս այն է որ՝ մենք հրաման տուինք եւ շնորհեցինք Յարգոյ Հ. Յակօբին, Սարգաւազ Աբրահամին, Տիրացու Մինասին եւ Անտոնին՝ որ են Բերիոյ Հայ ուղղափառներն, որպէս զի իրենց Ազգին համար վանք մը շինեն, որոնք Հռովմական Եկեղեցւոյ

¹ Ըստ Նոր Բազմիքի Հայկազնուն լեզուի, առեալ ի Վենետիկ ի 1836, որ ամենէն աւելի հեղինակութիւն ունեցողն է, «անապատ» կը նշանակէ նաեւ «վանք», ըստ այսմ հաւ եւս պետք է «վանք, իմանալ վասն զի անապատը լի լինուի։ Եւս, Երանանագործին։

² Հիմնադրաց առաջին աշակերտն է այս։

Սրբոյն Պետրոսի Հնազանդութեան ներքեւ են: Եւ յիշատակ ըրինք անոնց Ղրստա գիւղին ստուրտը Բրէշյան մէջ գտնուած թմբինները, որ-թերքը եւ անակները, որ մեր հն մեր հաւերէն մնացած, եւ ըլլան յիշատակ հաստատուէ, ան-վաճառելի են անգնեթի: Եւ շինուի մենաստան օրհնեալ յիշատակուած տեղը, անգործութիւն գրուի անոնց ամեն կողմ եւ յարգ ու պատիւ, վասն զի անոնց պատիւը մեր է, մեր ինչքը ա-նոնց, եւ անոնց վրայ ինչ որ մեր վրայ, Տեղւոյն սահմանները գրութեանս մէջ նշանակուած են. ուստի գրեցինք անոնց այս մուհակը ի յիշա-տակ անմուաց, որոնց համար կը խնդրենք Աս-տուծմէ օգնութիւն եւ խնամ:

Գրուեցաւ յամենան Մարտի 1721, որոյ ի հաւատաց:

Խաթթար էլ խազէն, Տարգամ էլ խազէն,
Սարխո էլ խազէն,
Հէյբէ էլ խազէն, Տըհէմ էլ խազէն, Նօթէ էլ
էլ խազէն:

Ստորագրողքս մուհակին ետեւը իրենց կնիք-նիրն եւս գրուած են:

Ասոնցմէ զատ ունինք նաեւ Յակոբ Ավ-վուսա Մարտի պատրիարքին շրջաբերականին օրինակը, որով կը յորդորէ իր ժողովորդը նպատեւելու Մուրաեան եղբարց եւ ոչ Ար-ծիւեանի, զոր հրատարակած ենք Միաբանու-թեան Տիմարիկէքի պատմութեան մէջ (* Է. Ա. 1902, Սեպտ., էջ 291):

Այս կրկին վաւերագրող առաջնոց հայե-րէն բնագիրը կը գտնուի բրտականտայի գիւա-նին մէջ, որուն օրինակը ունինք մեր գիւանին մէջն ալ (կարգ Բ. Տուփ 41): Իսկ երկրորդին ունինք բուն բնագիրը արարիւքէն լեզուա (կարգ Ա. Տուփ 10) որուն քաջ արաբագետի մը հայերէն թարգմանութիւնն է հոս յառաջ բե-րածնիս: Ասոց ընթերցումէն առնել իրաւախոհ գիւրտութեամբ կրնայ հետեւիցընէ որ Աբրահամ Արծիւեանը եթէ Մեանեան Միաբանութեան Տիմարիկէք ըլլար, վերոյ եգեալ աղբիւսագիրը պէտք էր անկէ ստորագրուած ըլլար, եւ ոչ թէ անոր կարծեցաւ աշակերտներէն. եւ մուր-հակն որ Բրէշյայ վնասը գետնին տուելութեան կը պատկանի, պէտք էր Արծիւեանի անուան գրուած ըլլար եւ ոչ թէ Մուրաեան եղբարց: Հասկալի պարագային պէտք է խոստովանիլ որ Արծիւեանը Անտոնեան Միաբանութեան ոչ Տիմարիկէքն է, եւ ոչ ալ Բրէշյայ Ամենաբարկէ վանքին շինողը, եւ չէր ալ կրնար ըլլալ: Այս

եղբակցութեան ճշգրտութեան վրայ կարծեցը որ ամենէն ծայրայիշ Արծիւեանեան անգամ չի տարակուսիր. վասն զի ըստ Գեոր. Հեղինակին Արծիւեանին կեանքը քաջ ի հովուական գործոց՝ հալածանաց, հետապնդութեանց, դառն բան-գիւց, շղթայից եւ արտոյանաց մէջ յառաջիկ է (էջ 11), սակայն ասոնց եւ ոչ միայն տեղը կը նշանակէ եւ ոչ ալ թուականը, այլ հսկայական քայլ մ'առնելով՝ մէկ ոստումով 60 տարուան միջոցը մէկէն կը ցատկէ, Արծիւեանի ծնունդէն 1679—1739 մինչեւ անոր կաթողիկոսու-թիւնը, վասն զի անոնցմէ պիտի երեւան ելլէր որ Արծիւեանը նոյն ժամանակամիջոցին մէջ ու-րիշ գործերով յաւատ զբաղած էր, եւ ոչ թէ Միաբանութեան մը Տիմարիկէքէն ծնունդէն մինչեւ մը շինութեամբ: Բայց եւ պիտի բռնմ ըստ պատմաց որ Արծիւեան 1719—1722 տակաւին Արեւելեան Տրապիս եւ Ալբան կղզին արտոյանաց մէջ կը գտնուէր, ինչպէս կարելի է ուրեմն որ Բրէշյայ վանքը 1721ին Տիմարիկէքն ատեն՝ ինքն անոր շինողն ըլլայ: Երբ ժամանակ գտեր է զանի կանգնելու եւ ինտիլը, մինչ իր բոլոր ունեցածը տուգանաց վառնած էր: Երբ ատեն գտեր է անոր վարչու-թիւնը կարգի դնելու եւ կամ անոր վաւերա-նաց առաջնորդելու: Արծիւեանը Բրէշյայ վան-քին մէջ եւ Անտոնեանց քով ապրած է 1723—1739 եւ 1743—1749 մինչեւ իր մահը, որուն Անտոնեանները ի սէր կաթողիկէ հաստոյ իրորեւ հիւր տապնդականութիւն տուած են. հիւրը չի կրնար երբեք իր հիւրընկալուած տունին տէրը ըլլալ:

Անական Միաբանութեանց մէջ ամէն ինչ հաստարկաց է, որով ոչ մէկը իրաւունք ունի մահուան մաս իր գոյքը եւ գրամը ուրիշին կտակելու. վասն զի արդէն ի կանոնէ իր պա-կանած Միաբանութեան կը վերաբերին: Մենք ունինք Արծիւեանի գոյքերուն ցուցակը եւ անոր կտակագիրը (կարգ Բ. Տուփ 4) որով ամենց ամէնքը Անտոնեան Միաբանութեան իր թողու, եւ որուն պատճենը կը փութանք Նոյնութեամբ հոս դնել:

Յիսուսի Բրիտանի ծառայ Պետրոս առա-ջին կաթողիկոս եւ Պատրիարք ամենից Հայոց ճշմարտագուսն ուղղափառաց եւ փոխանորդ սրբոյ հոյն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին Եւ որք անպնէն եւ լուցնէն եւ ընթերցցին ամենից հա-ճոյ թուեսցի այսու քարտեզին, որ եւ Պետրոս Պատրիարքս շնորհեցի զամենայն զգայ իմ եթէ գրամ, եթէ զգեստը պատարագի, եթէ զգեստ

զգեմունք, եթէ զիրք ընթերցողն, եթէ թագ, եթէ գաւազան, եթէ ոսկեղէն, եթէ արծաճէ, զամենայն շնորհն ամենայն գիտութեամբ իմով եւ կամօք իմովք. այս եւ կտանք իմ որ կամէի ի կէտ մահուան իմոյ, նոյնպէս կամեցայ այժմ եւ կամիմ. դարձեալ ասեմ, զամենայն զգոյս իմ շնորհն շնորհ անգառնալի յիտուս ամենափրկիչ վանուց կրօնաւորացն որ ե ի գաւառի՝ որ կոչիք քեսրէվան, գիտութեամբ եւ յօժարութեամբ իմով շնորհնցի. ներկայ գտանողքն եւս ջանայցն վանն կատարման կտակի՝ զի մի իշարտական գտանիցին աստուծոյ եւ ինձ նուաստիս, բայց ոչ որ յազգականաց իմոց ունիցի հրաման խնդրել իր ինչ ի վանքէս մինչեւ քրոյն իմ. եւ ով որ հակառակի այսմ կտակիս՝ ե հակառակ աստուծոյ ամենակարողի եւ հրամանի իմոյ, էւ այս աւմենայն եղեւ ներկայութեամբ ամենապայծառ Եսայի որ Եպիսկոպոսն Բերիոյ, Պօղոս Եպիսկոպոսն Պամաւսոյ, եւ Պետրոս Եպիսկոպոսն Անթիոյ, Նիքիոյ, եւ Լ. Գրիգորիոս Նիքիոսի իմոյ, Լ. Միքայէլէն կառավարչի՝ վանուցն, Լ. Թադէոսին, Տիրացու Նիքիոյ, Մատթեոսին եւ Նիքիոյ, Ստեփանոսին, Վկայ ի վրայ բանի կտակիս նախ աստուծոյ, երկրորդ այնքով զբեալ կայ անուանք նոցին ներ կտակագրես, կըսաւ իմով Տայրապետականի կընեցի, դարձեալ վարչի կրօնաւորաց ոչ կամիմ որ ի Եպիսկոպոսաց համարձակցի նստիլ ներ վանուց եւ ոչ Կաթողիկոս կամ պատրիարք. պատճառն այս է՝ զի հրծառօրքն մի արգելցին ի կանոնապահութենէ իւրեանց. եւ ով որ հակառակի բանիս այսմով, հակառակ է օրինացն աստուծոյ եւ սրբոյ եկեղեցւոյն կաթողիկոսի:

Գրեցաւ գիրս կտակիս
Թովն ոչնիք Թովնի 28:

Գրեցեալն ցուցակը համառօտութեան համար զանց կ'ընենք, բայց հարկ կը տանենք զանոց Լ. Գրիգորիոս, Լ. Մարկոսիս եւ Լ. Ղուկասու ձեռքը յանձնուելուն իրենս վկայ ցուցակին ստորոտը գրուող Եպիսկոպոսաց անունը յիշատակել, որ են

Եւ Սահակ Եպիսկոպոս Եւ Եսայի Եպիսկոպոս
Բերիոյ վկայ Բերիոյ վկայ
Ըստ գրեղոյն Ըստ գրեղոյն

1 Որովհետեւ այս Թովնական Լ. Թովնի վկայ գեան նորեն Երուսաղէմ Լուսմ կը գտնուէր:

Արդ եթէ Արեւելեանը իրապէս մեր հիմնադիրն ըլլար, ինչ պէտք կար վերջեցեալ կտակին, մինչդեռ ի կանոնէ արգէն իր բոլոր գոյքերը Անտոնեան Միաբանութեան կը պատկանէին: Ըսել է թէ ոչ մեր հիմնադիրն էր եւ ոչ ալ մեր միաբանը՝ որ կտակի մը հարկը տեսեր է. որպէս զի իր մահէն ետքը իր ազգականները եւ Աթոռին Եպիսկոպոսները չգրաւան դանոց, որով եւ փոխարինութիւն մը ըրած ըլլայ որոցէ որ շատ մը տարիներ վաղեմ հիւրանմանութեան Անտոնեանց քով: Կարելի է սակայն որ Համառօտ պատմութեան Երկրորդ Տաւանի այս ամէն փաստերուն, վանն զի մերն են, բայց մենք ունինք օտարագրի վկայ մ'ալ մեր իտեղ հաստատուելու համար, որպիսի է Ասէմանի որ Ասորաց եւ Նիքիոսեան վրայ մեծ հիմնութիւն ունի, իր երկարատեւութեան պատմական մասին մէջ կ'ըսէ՝ թէ Արաքսի Եպիսկոպոսը եկաւ բնակելու միանձնուելուն կառուցուած Քրէյմ վանքին մէջ: Այսպէս զօրաւոր փաստերէն կարելի է որ ուրիշ հետեւանքներ եւս հանուին, եթէ այս եւ երկուքը, Անտոնեանը այսպիսի միտք մը չունին:

Գալով մակդիրներու մասին Գեր. Լեղիւնակը իր եւ իրեններուն համար առատաձեռն է, եւ ուրիշներուն համար քիւր ժպիւր: Ըստ այսմ բացի Միքայէլ Գ. Կաթողիկոսէն՝ Եսայի Բ. ին եւ Բարսեղ Գ. ին համար կ'ազատէ՝ Անտոնեան Միաբան, մակդիրը տալով, մանաւանդ թէ Եսայի Բ. ին համար կ'ըսէ թէ՝ անի Մուրատեան չէր, ով Երկուստեանն ուրիշ անձ մը: Այս ան երբեմն Երկուստեան ալ կոչուած է, բայց ասի Արեւելեան ազգաց սովորութեան հետեւանքն է, որ հասարակօրէն իրենց պապուն եւ կամ հօրը եւ կամ անոնց արուեստը կամ ծննդավայրը իրենց մականունն կ'ընեն: Եւ ըստ այսմ Եսայի երբեմն իր պապուն անունով «Երկուստեան» կոչուած է, անոր մեծ եղբայրը Արաքսի իր հօրը արուեստին անունով «Աթմար», Միքայէլ ալ «Հաճի» սուրբ երկիրը այցելած ըլլալու համար. իսկ Երկուստեան Միաբանութեան անգամ ըլլալին, մանաւանդ թէ Լ. Պետրոս Երեւադաւանն ալ Միքայէլ Գ. Կաթողիկոսէն Մամայոյ վրայ Եպիսկոպոս կարգուած կը ներկայանայ յի-

շեալ Համառօտ պատմութեան մէջ (էջ 28) մինչդեռ Մամպոտը Եպիսկոպոսները տեղւոյն ժողովուրդէն կ'ընտրուէին եւ Հռոմէն կը հաստատուէին. իսկ եթէ ժողովուրդը չկարենար անձի մը վրայ միաբանիլ, այն ատեն Հռոմը ինքնին կ'անտուներ մէկը, ինչպէս անուանած է վերայիշեալ Եղիազարեանը, եւ ձեռնադրութեան համար Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին կը ղրկէր, որով ըսել է թէ Կաթողիկոսները Մամպոտը Եպիսկոպոսաց ընտրութեան մէջ իսա եւ բաժին չուէին, եւ ոչ ալ անոր վրայ ժառատութիւն մինչեւ Գրիգոր Պետրոս Ը Կաթողիկոսին ատենը:

Համառօտ պատմութեան յօրինողը Թարեյիշատակ Ստեփաննոս Պետրոս Ժ. Կաթողիկոս Պատրիարքին մահուան պարագայներուն մէջ հետեւեալը կ'աւանդէ. «... եղաւ մարմին նորա ի դիր հանգստեան ի հասարակաց գերեզմանի ի մանն անուանեալ 'թաղ Եկեղեցականաց,» (էջ 64). մինչդեռ լուսահոգի հանգուցեալ Ս. Ստեփաննոսը Սիմոնիստ եկեղեցին թաղուած է: Եթէ Գեր. Հեղինակը իրեն ժամանակակից եւ հաջիւ թէ 8 ասորի առաջ պատահած մէկ գէպը սխալ կ'աւանդէ, ինչ ստուգութիւն կրնան ունենալ արդեօք անոր գրածները դարերով առաջ պատահած գէպերուն վրայ: Ուստի փոխանակ աղիկամի վճիռներ արձակելու՝ լաւ կ'ընէր եթէ յառաջ բերէր իրեն միակ փաստ Սրբիւեանի հաստատութեան համար Բէնէդիկտոս Ժ. Գ. ի գաղանի խորհրդեան արտասանած ասեմախօսութեան մէջ ըբած սա խօսքը Abrahamus... Monasterium in Monte Libano una cum Ecclesia sub invocatione SS^{mi} Salvatoris et Beatissime Ejus Matris fundavit, ubi viginti quinque circiter Monaci Ordinis Sancti Antonii Ritu armenico Divina officia celebrant. Այս հաստատած՝ ատեն մը իր գաղափարակիրներէն մին ԱՍ խնդիրէն դուրս ելելով մեր վրայ շատ մը լուսանքներ կուտելն ետքը՝ ապագային պահած իր ուրիշ երեք փաստերով միասին, որոնց համար կ'ընէր թէ Բորտաբանտայի դիւանին մէջ ցարդ կը պահուին, առանց երբեք յիշելու թէ մերք ալ ինչ պատահալներ տուած ենք անոնց դէմ՝ Բայց կ'երեւայ թէ Գեր. Հեղինակը ԱՍ թէ աւելի արթուն գտնուելով՝ զանց ըբեր է զայն, հաւանութեն կարգացած ըլլալով սա յետագայ հաստատած ալ մի եւ նոյն ասեմախօսութեան մէջ ut... in Montem Libanum, ubi a Patriarcha et Optimatibus Maronitis humanissime olim exceptus fuerat, et amplum ad habitandum

Monasterium sub invocatione S. Salvatoris exceperat, secedendum ei fuit per aliquot menses... Այս կրկին հաստատենքուն առաջինէն կ'իմացուի թէ Քրէյմայ վանքը Սրբիւեանը հիմնէր է, իսկ երկրորդէն կ'իմացուի թէ Մարոնացի բարձրագոյն անձնաւորութիւններէն ընդունեն է զայն քանի մը ամիս բնակելու համար: Ահա երկու հաստատենք մէկմէկ ընդգիծախօս: Գիտելի է սակայն որ այս կարգի ասեմախօսութիւնները հասարակօրէն ընծայութեան թղթոյն վրայ կը խմբագրուին, որով թարգմանիչը եւ կամ՝ քարտուղարը ինչպէս գտնի՝ այնպէս քաղեր է: Բայց ինչն յիշատակուեր է առաջին հաստատածը յիշեալ ասեմախօսութեան մէջ. — Բայն Սեփաննոս Մարաշախօսութեան առաջին հայրերուն յոյժ բարեսրտութեան արգասիքն է. որ Հայ Կաթողիկէ Հասարակութիւնը Եկեղեցական Նուիրապետութեան մը տէր ընելու անշեղանքեղ եռանդով՝ վեհանախութեամբ ամեն զոհողութիւն յանձն առեր, եւ այնպիսի բացատրութիւն մը ընծայութեան թղթոյն մէջ ներմուծելու թղթ առկա են, որպէս զի Սրբիւեանի արգեսնց վրայ թիւ մ'եւս աւելնայ, եւ ընծայեալը Քահանայապետական հաստատութեան արժանանայ:

Վերագլխաւորութիւնով մեր խօսքը կ'ըսենք՝ թէ մեր հիմնադիրը միւսգէ Սրբիւեան ըլլայ կ'ուզէ կռուիկեան, մեզի համար բերեք կարեւորութիւն չունի, բաւական է որ այսօր, ինչ որ ալ ըլլայ մեր ներկայ դիրքը, 200 տարւան ամբողջ շրջանի ներքեւ Նուիրապետեալ Մարաշախօսութիւն մ'ենք, Սեփաննոս անուամբ գործեալ, որ Հայ Կաթողիկէ Հասարակութեան Նուիրեր է Կաթողիկոսներ, Եպիսկոպոսներ եւ Ազգապետ Պատրիարք մը, մարմին մ'ենք՝ Կաթողիկէ կրօնի ծաւալման համար ոգի ի բոլին աշխատող, որուն հիմնադիր կը ճաննանք Բերիայի Հայ վաճառական Մարտանեան չորս Եղբայրները միայն, Սրբահամ, Բովհաննէս, Միհաս եւ Բակորը, Քրէյմայ վանքն ալ գիտենք անոնցմէ շինած: Չենք կրնար երբեք ոմանց քամահանչից համար ճշմարտութեան դէմ արքայել եւ մեր երկդարեան գրաւոր աւանդութիւնէն հրաժարիլ: Չենք ուզեր ինչա մեր հայրազգա հայրը ուրանալ եւ հայրագիր մ'ընդունիլ:

Կ. Պոլիս, Օրթոքսոյ:

Կ. ՆՍԱՅԱՆ Վ. ՄՐԱՊԵՏԱՆ
Միաբան Սեփաննոս: